

Toruń, og en række af resultaterne er fremlagt i tabelform (30 nummererede samt en del unummerede) eller kurver.

Anmelderen skal nøjes med at gøre opmærksom på lidt af denne rigdom. Således den vigtige liste (nr. 16) over forskellige by-embeder (kancelli, kammerni, pæle- og pundtoldforvaltning m. v., embeder der bestyrede byens lån eller produktion (teglværker og møller), registrerede grundstykkerne i byen, bestyredes ejendomme, fæstningsværker eller forsikringsvæsen). Derefter gennemgås kildematerialets art, dets hovedindhold og i hvilke byer embederne kendes; i noter gøres der rede for udgaver og arkiv-proveniens. En morsom opstilling (nr. 23) er foretaget over borgernes udgifter på grundlag af forskellige testamenter og inventarier. Kilderne rækker fra 1336 til 1503, og Samsonowicz deler dispositionerne op i investeringer, opsparing og forbrug, hvorefter han analyserer de respektive andele på forskellige formuestrin. Mere uprætentiøs er tabellen s. 299, hvor Samsonowicz har indholdsanalyseret en række krøniker fra 1460–1480 for at få et indblik i borgerstandens interesser. Horisonten har ofte været snæver, de store politiske begivenheder i Europa har ikke gjort noget særligt indtryk, medens fortiden har optaget sindene i forbløffende grad (nemlig med 19 %!).

Kun et enkelt afsnit røber manglende gennemarbejdning, det er de sider der er viet transporttid (s. 217–221). Forfatteren forklarer ikke, hvorfor landtransport skulle være hurtigere end søtransport i Middelhavsområdet, medens det omvendte var tilfældet i Hansa-området. Hans tabel 20 over afstanden mellem Gdańsk og forskellige byer virker forbløffende, hvad enten det drejer sig om eksempler på 1 dags sejlads mellem Visby henholdsvis Tallinn og Gdańsk eller 10 dage mellem Edinburgh og Gdańsk. For slet ikke at tale om, at han forsøger at få os til at tro, at nyheder skulle kunne nå Gdańsk fra London eller Brügge på 4 dage og fra Baie de Bourgneuf på 5–6 dage. Endelig er der uoverensstemmelser mellem resumeets og tekstens oplysninger om marchhastighed både til lands og til vands!

Bogen vil formentlig også for danske historikere være nyttig at konsultere på grund af de talrige henvisninger endog til meget speciel litteratur. Den er kommet i et til de mange tabeller og omfangsrige noter lidet praktisk paper-back format og er kun trykt i 1.000 eksemplarer. Indeks har navne og visse begreber samt citerede forfattere. Engelsk resumé findes s. 326–331.

JØRGEN STEEN JENSEN

KONRAD FRITZE: Am Wendepunkt der Hanse. Untersuchungen zur Wirtschafts- und Sozialgeschichte wendischer Hansestädte in der ersten Hälfte des 15. Jahrhunderts. Berlin, VEB Deutscher Verlag der Wissenschaften, 1967. 272 s. 38 Mark.

De østlige af hansebyerne ved Østersøens kyst har efter anden verdenskrig været genstand for en intensiveret historisk udforskning. Det gælder f. eks. Stralsund, hvortil forfatteren af det foreliggende værk har bidraget med *Die Hansestadt Stralsund* (Schwerin 1961), men det gælder også disse byers placering i en større sam-

menhæng og dermed væsentlige træk af den almindelige hanseatiske historie, der f. eks. bliver behandlet i den samling af *Hansische Studien*, der udkom som festskrift til Heinrich Sproemberg (Berlin 1961). Hertil skrev Konrad Fritze en afhandling om Lübecks finanspolitik i den krig med Danmark, der også beskæftiger ham i det foreliggende værk.

Arsagerne til det almindelige opsving er sikkert flere; dels er der i disse hansebyers arkiver bevaret et meget betydeligt materiale, dels førte 2. verdenskrigs tilfældigheder en væsentlig del af Lübecks arkiv til Østtyskland, dels nyder den økonomiske og sociale historie utvivlsomt gode kår under en marxistisk samfundsopfattelse. Mange østlige hansehistorikere af marxistisk observans har kunnet bidrage med resultater, der fortjener at bemærkes overalt, hvor denne særprægede økonomiske og sociale dannelse er genstand for forskningens opmærksomhed. For hanseforskningen i de to Tysklænder efter krigen synes det at være lykkedes at holde kontakt mellem stærkt divergerende opfattelser, og dette forskningsområde er blandt de få, hvor egentlig samtale mellem traditionel østlig og traditionel vestlig historieforskning i øjeblikket synes mulig og føles relevant. Det foreliggende værk er en dokumentation heraf og har værdi alene herved. Tillige illustrerer det på udmærket måde nogle elementære kommunikationsproblemer, der kan opstå i denne forbindelse, og hvoraf jeg navnlig skal fremhæve et.

Bogen handler om begyndelsen til, hvad der plejer at betegnes som hansaens nedgangsperiode, 'vendepunktet' som forfatteren har valgt at kalde det. Som det fremgår af en interessant indledning med stillingtagen til nogle hovedtræk af forskningens diskussion om hanseforbundets oprindelse og beskaffenhed, forholder det sig for en marxistisk betragtning således, at den hanseatiske virksomhed – der først og fremmest består i fjernhandel – ikke i sig selv kan anses for samfundsnyttig. I det højeste er der tale om et nødvendigt onde, alene begrundet i utilstrækkeligheden af den stedlige produktion over for den stedlige efterspørgsel, hvorved det bliver muligt at tjene penge på at føre varer fra et sted, hvor de er mange og billige, til et, hvor de er få og dyre – en fortjeneste, der i sin grund er illegitim. Når en handelsorganisation af denne beskaffenhed overflødiggøres på grund af fremgang i produktionen, er der efter denne tankegang entydigt tale om et fremskridt. Er årsagsforholdet (som her) noget mere uklart, vil det netop forekomme rimeligt at bruge ordet 'vendepunkt'.

Det forekommer mindre velanbragt, at historikeren forlods ud fra samfundsetiske (og frem for alt ganske nutidige) normer beskæftiger sig med den moralske værd af de fænomener, der skal undersøges. Men det får i denne sammenhæng være. Afgørende er det, at for en marxistisk præget hansehistorie må produktionen i sig selv og i dens forhold til fjernhandelen (både økonomisk og socialt, og meget konkret forstået) spille en rolle, som det ikke ville have foresvævet den ældre og den traditionelle vestlige forskning at tillægge den. Herved underkastes hansehistorien en betragtning, som ikke kan undgå at tilføre os ny viden, uanset om de grundbegreber, der har betinget problemstillingen, kan akcepteres eller ikke.

Forfatteren placerer begyndelsen til hansaens nedgang i første halvdel af 1400-tallet, og han forklarer den med et samspil mellem indre sociale og befolkningsmæssige kriser i de vendiske stæder og en ydre politisk situation (krigen med Danmark under Erik af Pommern), der manifesterer en interesseforskel mellem Lübeck og de øvrige, navnlig de østlige hansebyer – en forskel, der netop kan an-

skues på social og økonomisk baggrund. Splittelsen mellem øvre og nedre befolkningslag i de forskellige hansebyer er et fænomen, som forskningen i stigende grad er blevet opmærksom på, og som må inddrages i en tolkning af hansaens situation omkring 1400 til trods for, at der ingenlunde råder enighed om den vægt, den skal tillægges – for slet ikke at tale om, i hvilken udstrækning den kan tolkes som klassekamp i moderne forstand. Dette endvidere til trods for, at kildematerialet til hansestædernes sociale og befolkningsmæssige historie naturligvis er af stærkt problematisk natur m. h. t. dets repræsentativitet og indbyrdes sammenlignelighed og dermed m. h. t. dets egnethed for statistisk behandling. Men medens det i denne forbindelse ikke er ualmindeligt at se en økonomisk og socialt orienteret historieforskning placere sig i et vist modsætningsforhold til den politiske historie, så er forholdet her mere tiltalende anskuet som et både-og. Hovedtanken er netop, at den politiske udvikling og de sociale kriser i denne situation virkede sammen, og her lykkes det efter min mening forfatteren at kaste lys over den isolerede position over for det øvrige forbund, hvori Lübeck på dette tidspunkt befandt sig.

Undgås kan det ikke – og det er ikke forsøgt undgået – at en sådan fremstilling bliver domineret af helt moderne og til dels stærkt værdiladede begreber. En tilfældigt udvalgt side udviser følgende eksempler på terminologien: »die reaktionären Kräfte«, »Parteigänger«, »die gestürzten Machthaber«, »Druck der Volksmassen«, »die Machtorgane der neuen Ordnung«, »der radikale Flügel der Opposition« (s. 208). Der synes at være tale om en bevidst nutidiggørelse, der lejlighedsvis kan virke forhastet. Forf. mener (s. 178), at hansestædernes tilbagegivelse af de skånske slotte fandt sted på det tidspunkt i 1385, som var forudsat i traktaten, og ønsker bl. a. at se dette i lys af et helt moderne statsligt prestigebegreb: »Auch die Tatsache, dass Vertragstreue die politische Reputation erhöht, konnte man sicher bei der Rückgabe auf der Gewinnseite verbuchen«. Havde forfatteren været opmærksom på, at tilbagegivelsen fandt sted senere på sommeren, men at kvitteringen antedateredes til Kr. Himmelfart af hensyn til hanseaterne (se f. eks. Kr. Erslev, *Dronning Margrethe*, s. 117f.), ville den anførte konklusion ingenlunde være svækket, men præmisserne ville have kunnet yde situationen mere retfærdighed.

Bogen er et spændende og indsigtfuldt forsøg på at kombinere den foreliggende (vestlige som østlige) sociale og økonomiske forskning med en politisk analyse af hansestædernes krig mod Erik af Pommern, men dens resultater ligger unægtelig under for påvirkning af moderne, til dels stærkt værdiladede synspunkter.

KAI HØRBY